

ÕPPEMATERJAL

Molière

Kvaliteetnimene ehk Kodanlasest aadlimees

Komöödia

Sisukord

NÄIDENDI TAUST	3
Autor	3
Klassitsism	3
Tööleht 1: Õpilasi ettevalmistavad küsimused	5
Tööleht 2: Väitlus – kunst vs meelelahutus.....	6
Tööleht 3: Stseen „Keisri uued rõivad“	7
Tööleht 4: Valmide elutarkus – kirjand.....	8
Tööleht 5: Kvaliteetharidus – õppekava	9
Tööleht 6: Klassitsismi vaimsus.....	10
Kasutatud kirjandus.....	11

NÄIDENDI TAUST

Autor

Molière (kodanikunimega Jean-Baptiste Poquelin, 1622–1673) oli 17. sajandi prantsuse näitekirjanik, näitleja ja oma teatritrupi asutaja, keda peetakse prantsuse klassitsistliku komöödia suurimaks meistriks. Tema isa oli Pariisi jõukas kodanlane ja käsitöömeister, kes soovis pojast kasvatada endale ametijärglast, kuid nii ei läinud. Poeg loobus isegi advokaadikarjäärist ja asutas hoopis oma teatritrupi, kus töötas korraga nii komöödiakirjaniku, lavastaja kui ka näitlejana. Molière oli sealjuures tema lavanimi.

Esimene õnnestumine tuli 1659. aastal lühinäidendiga „Naeruväärsed eputised“ („Les Précieuses ridicules“), mis meeldis monarhile ja tõi näitekirjanikule õukonna soosingu. Paraku suutis Molière mitmed ühiskonnagrupid, nt vaimulikud, põhjalikult välja vihastada ja näidendi „Tartuffe“ lavastamiseks loa saamine võttis aega ligi viis aastat. Ühelt poolt võibki öelda, et kogu tema karjääri saatis kriitika ja tema kohta levitatud laim. Teiselt poolt ei saa eirata tema populaarsust ja produktiivsust. Vaevalt kümmekonna aastaga suutis Molière luua ridamisi maailma teatri- ja kirjanduslukku läinud komöödiaid: „Meeste kool“ („L'École des maris“, 1661), „Naiste kool“ („L'École des femmes“, 1662), „Tartuffe“ (1664), „Don Juan“ (1665), „Misanthrop“ („Le Misanthrope“, 1666), „Ihnur“ („L'Avare“, 1668), „Õpetatud naised“ („Les Femmes savantes“, 1672), „Ebahaige“ („Le Malade imaginaire“, 1673) jm. Eesti teatrisse jõudsid tema näidendid esmakordselt 1920ndatel aastatel ja neid on sellest alates lavastatud üle 70 korra.

Molière'i näidendite tugevuseks on oskus peegeldada oma kaasaja kombeid ja elu värvikamalt kui ükski teine tolleaegne näitekirjanik. Tema näidendite ühiskonnakriitika, filosoofilised alltekstid ja terav satiir naeruvääristavad üldlevinud inimlikke nõrkusi, nagu silmakirjalikkus, minakesksus, liigne enesekindlus, ahnus, peenutsemine ja valelikkus. Just koomika võimaldas tal rääkida ausalt humaansetest väärtustest. Näidendil „Kodanlasest aadlimees“ („Le Bourgeois gentilhomme“, 1670) on Molière'i loomingus eriline koht, sest see on kirjutatud proosas ja selles on oluline osa tantsul ja Jean-Baptiste de Lully muusikal. Oma meelelahutusliku vormi ja ühiskonnakriitilise sisuga sai see õukonnas väga populaarseks. Loo keskmes on kergeusklik härra Jourdain, kes püüab iga hinna eest hüpata üle oma varju ja saada aadlikuks. Ta on naeruväärne, jäljendab pimesi õukondlikke kombeid, laseb end teistel ära kasutada ja usub kõike, mis talle kokku lubatakse. Ometi tõstatab ta seeläbi ühe ajatu küsimuse – mis on päriselt iga inimese elus oluline. Molière jättis teatrisse kõik. Ta suri 1673. aastal pärast „Ebahaige“ neljandat etendust, kus ta ise näitlejana kaasa tegi.

Klassitsism

Klassitsism oli 17.–18. sajandil eri kunstiliike ühendanud suund, mis antiikkultuurist eeskuju võttes pani rõhku teose täiuslikkusele, vaimsele kooskõlale, selgusele ja tervikule. Klassitsistlik kirjandus ja kunst olid oma vormilt kindlapiirilised ja sisult õpetlikud. Klassitsismi õitseag Prantsusmaal langeb kokku Louis XIV ehk Päikesekuninga valitsemisajaga (1643–1715). Louis XIV on ajalukku läinud kui Euroopa kõige kauem valitsenud monarh, kes koondas kogu riigivõimu enda kätte, vähendas aadlike poliitilist mõju, rajas Versailles' lossi ja toetas teadlikult kunsti ning kultuuri. Tema õukonnas oli looming kui sobiv vahend moraalinormide ja kuningavõimu ülistamiseks. Seda aitas saavutada juba 1635. aastal asutatud Prantsuse Akadeemia, mille eesmärk oli kehtestada prantsuse keelele ühtsed reeglid ja kujundada riiklikult sobilikku

kirjanduslikku maitset. Kogu kultuur lähtus antiikaja ideaalidest ja teenis ühiskonda. Teosed olid loogilise ülesehitusega ja vastasid kindlatele vormi- ning stiilinõuetele.

Klassitsistlik teater lähtus kolme ühtsuse printsiibist. Näidendi tegevus pidi olema ühtne, toimuma kindlas paigas ja piiritletud aja jooksul. Näidendid (eelkõige tragöödiad ja komöödiad) pidid olema viievaatuselised ja kirjutatud värsis. Segażanrid, nagu tragikomöödiad, polnud enam soositud. Tragöödiate tegevustik toimus enamasti muinasajal ja tegelased pidid olema oma päritolult suursugused, kuna ülevaid tundeid ei saanud edasi anda mingi lihtlabane kodanlane. Komöödiates olid küll normid leebemad ning seal kujutati ka kaasaegset igapäevaelu ja madalamast klassist inimesi, kuid eesmärk oli sama. Meelelahutuse kõrval oli alati oluline õpetlikkus. Klassitsistlikud normid taunisid igasugust ebaloomulikkust. Näidendid muutusid ülesehituselt staatilisemaks, sest nappi sündmustikku hakkas kandma tegelaskõne, sh tegelase pikad arutlused, mõtisklused ja sisekõne. Samas muutus teater siiski vaatamängulisemaks. Eriti 17. sajandi teises pooles hakati kasutama ohtralt muusikat, tantsu ja rikkalikke dekoratsioone.

Olulisim tragöödiate autor oli Jean Racine (1639–1699), kelle näidendite tegelased ei olnud enam ainuüksi suured kangelased, vaid psühholoogiliselt usutavad inimesed. Kuigi ka Racine'i näidendite tegelased on kõrgest soost ja vastavad tolleaegse ühiskonna ootustele oma üllaste tunnetega, on neis alati ka inimlikke nõrkusi – tahtejõuetust, rumalust, kirge ja egoistlikkust. Tema näidendite tegevus toimub enamasti antiikajal ja nad kujutavad mingit konkreetset piirsituatsiooni, kus tegelased peavad eelkõige iseenda tunnetega võitlema. Selline näitekunst sobis väga hästi kuningavõimule, sest niiviisi rääkis teater inimeste loomusest, mitte kaasaegsest poliitikast. Poliitikast ja kaasajast võis (muidugi kuningakojale sobival viisil) jutustada ainuüksi komöödia.

Tähtsaimaks komöödiakirjanikuks oli Molière (1622–1673), kes kasutaski huumorit ja satiiri, et paljastada inimlikke nõrkusi ja ühiskondlikku silmakirjalikkust. Tema näidendites on sarnast õpetlikkust nagu kaasaegse Jean de La Fontaine'i (1621–1695) valmides, kus tabavate kujundite ja iroonia kaudu ärgitati inimest oma elu valikute üle järele mõtlema. Muusikas sai keskseks loojaks Jean-Baptiste de Lully (1632–1687), kes vastutas õukonnas tantsimise, komponeerimise ja orkestri dirigeerimise eest. Ta tegi tihedat koostööd Molière'iga ja pani aluse uuele žanrile – komöödia-balletile (*comédie-ballet*). Just de Lully muusika oma pidulikkuses ja korrapäras teenib klassitsismi peamist ideaali – kujundada inimeste moraalseid väärtusi läbi ilu ja vormi.

Tööleht 1: Õpilasi ettevalmistavad küsimused

1. Millist kunstiteost pead Sina täiuslikuks ja miks? On see raamat, film, lavastus, muusikapala, maal või midagi kolmandat? Kumb on Sinu jaoks olulisem – kas teose sisu (idee, mõte või lugu) või selle vorm (stiil, esitusviis, artist)?
2. Arutle pinginaabriga, milline roll on tänapäeva ühiskonnas teatrikunstil? Mismoodi on see võrreldes Molière'i kaasajaga muutunud?
3. Milliseid mõtteid ja emotsioone nähtud etendus Sinu tekitas? Mida oli näitlejate mängus huvitav jälgida? Millised kohad olid (või ei olnud) Sinu jaoks naljakad ja miks?
4. Milline oli Sinu arvates lavastuse sõnum? Märkasid Sa selles paralleele tänapäeva sotsiaalmeedia ajastuga?
5. Arutle klassis, kuidas võiks „Kvaliteetnimene ehk Kodanlasest aadlimees“ vaatajate maailmavaadet kujundada? Kas selle näidendi vastuvõtt võib olla ajas muutunud ja kuidas?
6. Mida panid peale loo lavastuses veel tähele? Mis jäi meelde lava-, valgus- ja muusikalisest kujundusest?
7. Mõtle lavastuse kostüümikujundusele: millal ja miks on eriti oluline õigesti riietuda? Miks peategelase Jourdaini jaoks on välimus ja tiitlid nii olulised?

Tööleht 2: Väitlus – kunst vs meelelahutus

Bertold Brecht (1898–1956) on oma teatriteoreetilistes kirjutistes osutanud, et teatri eesmärk on panna publikut kriitiliselt mõtlema. Just tema sõnastas eepilise teatri põhimõtted, et vaataja ei peaks nägema teatris ainult meelelahutust ja elama laval toimuvale üks-ühele kaasa, vaid võiks kunstilise raputuse kaudu suuta teha iseseisvalt ka vastupidist – naerda nutjate ja nutta naerjate üle. Ometi ei pidanud ta teatri meelelahutuslikkuse ja õpetlikkuse vastandust vältimatuks.

Kui klassitsistlik tragöödia taotles suurte tunnete kujutamisega eelkõige publiku kaasaelamist, siis komöödia oli kahe teraga mõök – naeru kaudu räägiti ka kaasaja probleemidest. Ei öelda asjata, et igas naljas on terake tõtt.

Jagage klass õpetaja abiga kaheks tiimiks, kes hakkavad väitlema teemal:

„Teatri peamine eesmärk peaks olema kunstiline eneseväljendus, mitte publiku meelelahutamine.“

Üks tiim otsib argumente, kuidas kaitsta antud väidet. Teine pool püüab leida argumente, et vaielda sellele hinnangule vastu. Õpetaja roll on olla kohtunikuks, panna paika väitluse reeglid ja hindamiskriteeriumid, ning lõpuks otsustada nende põhjal võitja.

Lihtsustatult koosneb väitlus:

- avakõnedest, mis tutvustavad tiimide põhiargumente,
- struktureeritud risküsitlusest ja kaitsekõnest, kus proovitakse vastaspoole argumente purustada,
- lõpukõnest ja kokkuvõttest, miks just teie tiimil on õigus.

NB! Enne alustamist tuleta õpetaja abiga meelde, misasi on argument:

- väide – „teater on meelelahutus“,
- seletus – „teater on meelelahutus, sest...“,
- tõestus – „teatri piletimüügi statistika näitab, et...“,
- järeldus – „seetõttu täidab teater just...“

Tööleht 3: Stseen „Keisri uued rõivad“

Kas oled kuulnud Hans Christian Anderseni muinasjuttu „Keisri uued rõivad“? Kui ei ole, kuula [lugu](#) Vikerraadiost. Kindlasti märkad seal sarnasusi keisri ja härra Jourdani vahel, kellest mõlemad armastasid enesekiitust ega olnud päris adekvaatsed.

Moodustage rühmad ning looge iga rühmaga antud alusmaterjalidest inspireeritud 3–5 minutiline stseen, mille tegevus toimub tänapäeval. Seejärel mängige stseen klassi ees ette.

Iga stseen kujutab:

- ühte reaalelulist tegelast, kes on võimupositsioonil ja ehib end võõraste sulgedega (nt on rumal, aga peab end presidendiks või on labane, kuid sellegipoolest ülipopulaarne sotsiaalmeediastaar jne),
- ühte või kahte tegelast, kes mingil põhjusel teda piiritult kiidavad,
- ühte kõrvaltvaatajat, kes püüab sekkuda ja kõigi silmi avada, kuid ei saa mitte midagi teha.

Pärast stseeni ettekandmist arutage kõik koos:

- Keda te oma stseenis kujutasite ja millist situatsiooni läbi mängisite? Miks selline valik?
- Kas probleem seisneb antud inimese puhul temas või kogu grupi käitumises?
- Millal on kiitus inimesele ohtlik? Millal liigne enesekriitika?
- Kuidas on õigem – kas sekkuda või vaikida? Kumb on kasulikum valik?
- Mismoodi panna inimesed ise mõistma, et nad eksivad? On see üldse võimalik?

Tööleht 4: Valmide elutarkus – kirjand

Molière'i kaasaegse Jean de La Fontaine'i (1621–1695) oli populaarne valmmeister, kes tabava huumoriga pani lugejaid erinevate inimlike pahede üle järele mõtlema. Nagu kirjandustunnist mäletad, on valm õpetliku sisuga luuletus või jutustus, mis annab edasi elutarkust. Loe kahte La Fontaine'i valmi Lauri Leesi tõlkes ja mõtle, mis on luuletuste moraal. Vali neist üks eeskujuks ja kirjuta selle põhjal lühike kirjand (600-800 sõna), mis analüüsiks sarnast probleemi tänapäeva ühiskonnas. Ära unusta kirjandit enda teemast lähtuvalt pealkirjastamast!

Hunt ja lambatal	Rottide nõupidamine
Eks tugevama õigus ole ikka hea: te veel kord näete seda õige pea. Tall rahulikult ojust jõi, kui nagu välk lausselgest taevast hunt ilmiski, kas aetud näljavaevast või ka ehk seikluslust ta lihtsalt sinna tõi. „Ah sina käidki siin vee vargil minu kaevust?!“ me kiskja mõirgas, värisedes raevust. „Nüüd teada saad, mis solkimise hind!“ „Sire,“ vastas tall, „kui te ka kuulaks mind ja nii ei pahandaks mu peale ning pigem kainelt vaataks minu veale, siis mõistaksite, et siin joon ma vett allpool Te Hiilgusest vist mitukümmend sammu. Niisiis ei saanud olla üldse mina see, kes Teie joogikohas ära reostas vee.“ „Küll reostasid!“ Ka teada on mul ammu, et siunasid mind uue aasta eel!“ „Kuis nii! Ma polnud sündinud siis veel! Ja alles imik nüüd! See puhas tõde!“ „Kui polnud sina see, siis oli see su õde!“ „Ma üksik tall!“ „Mis siis! Ma pole kuulnud seni, et keegi teie hulgast sooviks mulle head, ta olgu lammas, karjamees või peni. Nüüd tasumise tund ka mulle lõpuks löi.“ Seejärel süüdistaja, tundmata mis häbi, me talle metsa viis ja ära sõi. Saab tihti kohtutagi läbi.	Kass nimega Pekinäks oli rotte tapma nii usin, et vaestel elu päris kibedaks läks, neid järele jäi vaid mõni tosin. Needki istusid kodus, juba kõngemas näljast, sest keegi ei julend neist käia enam väljas. Neile näis Pekinäks, nii kõrvalt vaatan, ei enam kass, vaid vana saatan. Kord kui me kõuts tatsas maad oma daamikeste manu, kus suure tuhinaga kustutas armujanu, vaiksesse nurka kogunes näriliste raad arutama, mis ootaks ees. Kogukonna vanem, tark elukogenud mees, arvas, et võiks, kasvõi lähemas tulevikus teha nii, et kell kassil kaelas ripuks. Et kui ta siis jälle teel on sõtta, saaks kella kõlina peale kohe miskit ette võtta. Seda arvas kogukonna vanem ja kõigi arust oli ka nii kõige parem. Keegi ei osanud midagi muud välja mõelda. Ainult täideviimisega selgus väike häda. Üks arvas: „Ei ole mina nii loll, ei mina tee seda.“ Teine: „Mina ei oska.“ Mis jääks veel üle öelda? Viimaks laiali mindi. On muidki koosolekuid nähtud, kus üpris julgeid otsuseid tehtud. Ma mõtlen munki, mitte rotte praegu, kõiki neid, kes räägivad ilmaaegu. Kui vaja läheb hüva nõu, on soovitajaid üleliia. Kuid kõigil käib see üle jõu, kui otsust tarvis täide viia.

Tööleht 5: Kvaliteetharidus – õppekava

Olete koos pinginaabriga haridusasutuse juhid (üks direktor ja teine õppejuht) ja teie poole pöördub rikas ärimees, kes soovib, et koostaksite talle täiusliku õppekava, mis aitaks temast kujundada tänapäeva kvaliteetidele vastavat inimest. Haridus on tema jaoks võõras teema, aga ta on kuulnud, et õppekavas võiks kindlasti olla muusika, tantsu, kõnekunsti, filosoofia, etiketi, moe ja kehalise liikumise kursused. Ta soovib, et need oleks pandud loogilisse ja teda kui ideaalide poole püüdlevat õpilast arendavasse järjekorda. Sealjuures soovib ta, et pakuksite tema soovidele lisaks ühe või kaks kursust – sest teie olete ikkagi spetsialistid, kes teavad, mida õppima peab.

Teie ülesanne on koostada ideaalseks inimeseks saamise õppekava, kus toote välja kursuse nimekirja ja õppe põhisisu. Kui õppekava ülesehitus on läbi mõeldud, koostage selle põhjal reklaamplakat, kus on kirjas kursuse nimetused ja lühikokkuvõtted, mida, millal ja miks neil kursustel õpetatakse. Teie eesmärk on teha ettekanne, et kogu õppekava ärimehel maha müüa. Õppekava kvaliteedi hindajad on teie klassikaaslased ja eksimisruumi pole – teil on hädasti vaja ärimehel rahastust, et kool püsima jääks.

Tööleht 6: Klassitsismi vaimsus

Nicolas Poussin (1594–1665) oli üks tuntumaid prantsuse klassitsistlikke maalikunstnikke, kes töötas suurema osa oma elust Roomas. Tema loomingut iseloomustab klassitsistlik reeglipära ja huvi antiikkunsti korra ja ülevuse vastu. Ta kasutas tihti oma maalides piibli-, ajaloo- ja mütoloogiateemasid. Kogu maastiku ja tegelaste kompositsioon ning liikumine on hoolikalt läbi mõeldud. Visuaalselt domineerib harmoonia ja mõistuspära, sisult seevastu (õpetlik) konflikt. Maal „Kuldvasika kummardamine“ (1633.–1634.) kujutab Vana Testamendi lugu, kus iisraellased kummardavad kuldvasikat ehk ebajumalat. Taustal on näha, kuidas mäelt naaseb Mooses, kes tahab vihas purustada käsulauad. Maalil kujutatud figuurides on näha sarnasusi antiiskulptuuridega. Kogu stseenis on tajuda pidulikkust, aga ka dramaatilisust.

- Arutle klassis, milliseid sarnasusi või erinevusi oskad Poussini maali ja Molière'i „Kodanlasest aadlimehe“ vahel leida? Mis oli näidendis selleks „kuldvasikaks“? Kellel oli lavastuses põhjust tantsida? Või hoopis vihastada?
- Otsi internetist teisi pilte Poussini maalidest ja vali neist üks, mis puhtalt oma visuaaliaga kannab sinu meelest Molière'i komöödiaga sarnast vaimsust. Proovi sõnastada, mis Sind selle maali juures paelus. Uuri antud maali kohta rohkem ning tee klassikaaslastele lühiettekanne.

Kasutatud kirjandus

Bertolt Brecht „Vaseost“, tlk Evald Kampus ja Ain Kaalep, Eesti Raamat, 1971.

La Fontaine „Valmid Aisopose elu“, tlk Lauri Leesi, Eesti Raamat, 1993.

Aino Kartna „Prantsuse maalikunst IX–XIX sajandini“, Kunst, 1991.

„Maailmakirjandus. Lääne kirjandus antiigist romantismini“, koost Jüri Talvet,
Tartu Ülikooli kirjastus, 2019.

<https://vikerraadio.err.ee/>

<https://www.wikipedia.org/>

Õppematerjali koostaja: Tõnis Parksepp